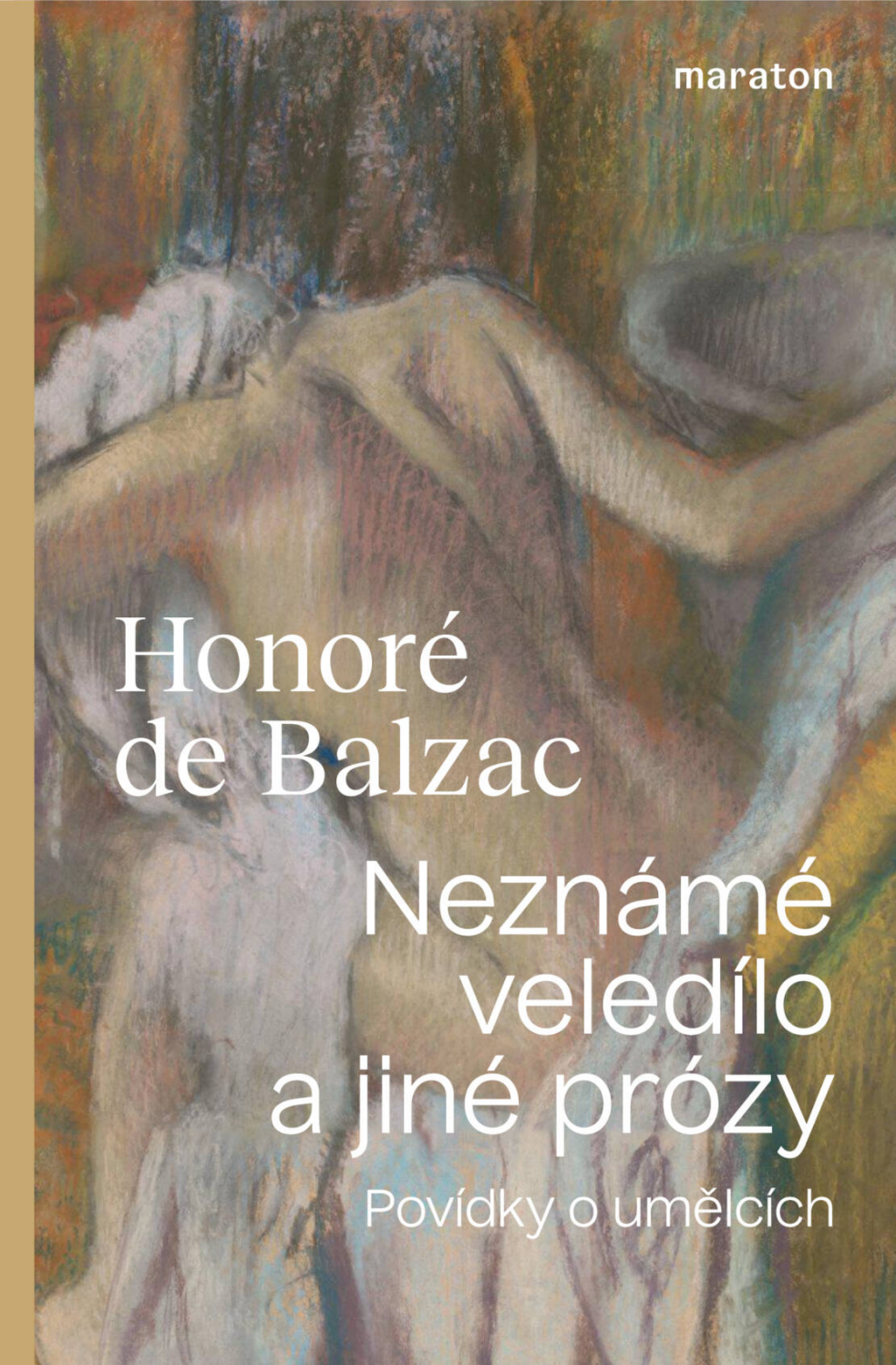

The background of the book cover is an impressionistic painting of a nude figure, possibly a woman, reclining on a surface. The brushstrokes are thick and visible, with a palette of earthy tones like ochre, brown, and grey, accented with cooler blues and greens. The figure is positioned diagonally across the frame, with her head towards the upper left and her legs extending towards the lower right. The overall mood is contemplative and artistic.

maraton

Honoré
de Balzac

Neznámé
veledílo
a jiné prózy

Povídky o umělcích

m

SVĚTOVÍ KLASICI

Honoré de Balzac

Honoré
de Balzac

Neznámé
veledílo
a jiné prózy

Povídky o umělcích

přeložil Jan Petříček

Praha 2021
maraton

Knihu finančně podpořilo Ministerstvo kultury České republiky

**MINISTERSTVO
KULTURY**

Czech edition © Maraton, 2021

Translation © Jan Petříček, 2021

Afterword © Eva Blinková Pelánová, 2021

ISBN 978-80-88411-01-7

NEZNÁMÉ VELEDÍLO

Jednomu lordovi

.....
.....
.....

1845

I

Gillette

Jednoho chladného prosincového rána koncem roku 1612 přelapoval chatrně oblečený mladík před domem v pařížské ulici Grands-Augustins. Když už se tam dost napochodoval, nerozhodný jako milenec, který si netroufá ukázat se u své první milenky, byť by byla sebepovornější, překročil nakonec práh a zeptal se, zda je mistr Frans Porbus doma. Po kladné odpovědi, kterou mu dala stařena zametající síň v přízemí, se zvolna vydal nahoru po schodech a každou chvíli se zastavoval jako nově jmenovaný dvorán, který má obavy, jak ho asi král přijme. Když vystoupal až na konec točitého schodiště, zůstal chvíli stát na chodbě a váhal, zda vzít do ruky groteskní klepadlo zdobící dveře ateliéru, kde bezpochyby pracoval autor portrétu Jindřicha IV., jehož Marie Medicejská opustila kvůli Rubensovi. Mladík prožíval hluboké pohnutí, jaké jistě rozechvělo srdce všem velkým umělcům, když v květu mládí, kdy jejich láska k umění hořela nejjasnějším plamenem, poprvé spatřili nějakého slavného génia či mistrovské dílo. Všechny lidské city mají své období prvotního rozkvětu, vyvolaného ušlechtilým zanícením, které později stále slábne, až už je štěstí jen vzpomínkou a sláva jen lží. Žádná z našich křehkých emocí není tolik podobná lásce jako mladá vášeň umělce, který právě nastupuje sladkou i trýznivou cestu slávy a neštěstí, jež je jeho údělem. Je to vášeň plná smělosti i plachosti, mlhavých nadějí i jistých zklamání. Umělci, který se neroztrásl po celém těle, když se s prázdnými kapsami, ale s hlavou překypující nadáním

poprvé objevil u mistra, bude vždy chybět nějaká struna v srdci, nějaký tah štětcem, jakýsi cit a poetický výraz. Jen hlupáci pokládají za duchaplné lidi nafoukance, kteří unáhleně uvěří v budoucí slávu. Z tohoto hlediska se zdálo, že mladík má opravdový talent – máme-li alespoň nadání měřit touto počáteční plachostí, tímto nepopsatelným ostychem, který lidé předurčení ke slávě ztrácejí při praktikování svého umění, tak jako krásné ženy ztrácejí stud, když se naučí koketovat. Zvyk vítězit rozptyluje pochybnosti a ostych možná není nic jiného než pochybnost.

Chudý, bídou zkroušený novic v tu chvíli žasl nad vlastní opovázlivostí. Asi by k malíři, jemuž vděčíme za obdivuhodnou podobiznu Jindřicha IV., nikdy nevstoupil, kdyby mu zrovna náhoda neseslala zvláštní pomoc. Po schodišti stoupal jakýsi stařec. Podle výstředního oděvu, okázalého krajkového límce a sebejistého kroku mladík vytušil, že to bude malířův ochránce nebo přítel. Ustoupil mu z cesty a zvědavě si ho prohlížel v naději, že v něm objeví laskavost umělce nebo úslušnost milovníka umění. Místo toho však v jeho tváři postřehl něco ďábelského, a především ono nedefinovatelné *così*, které umělce přitahuje. Představte si holé, klenuté a vystouplé čelo, které přes výčnělek přecházelo v drobný rozplácly nosík, ohrnutý jako nos Rabelaisův nebo Sokratův; usměvavá a vrásčitá ústa, krátkou a hrdě vystrčenou bradu porostlou šedivými, do špičky zastríženými vousy a oči zelené jako moře, jež sice byly zdánlivě zakalené věkem, ale díky kontrastu s perleťovým bělmem, v němž plavaly zornice, musely ve chvilkách krajního hněvu nebo nadšení vrhat magnetické pohledy. Celá tvář byla hrozně povadlá stářím a ještě více neblahým působením oněch myšlenek, které rozežírají duši i tělo. Oči už byly bez řas a nad vyčnívajícími očními oblouky se dalo jen stěží rozeznat pár stop obočí. Posad'te tuto hlavu na útlé a slabé

tělo, obklopte ji zářivě bílým krajkovím, zpracovaným jako lžíce na ryby, přehodte přes starcův černý kabátec těžký zlatý řetěz, a získáte nedokonalý obraz této postavy, již navíc šero schodiště propůjčovalo fantastické zbarvení. Skoro se zdálo, jako by nějaké Rembrandtovo plátno mlčky a bez rámu kráčelo temnou atmosférou, která je doménou toho velkého malíře. Stařec se na mladíka podíval bystrým pohledem, třikrát zaklepal na dveře, a když přišel otevřít asi čtyřicetiletý muž neduživého vzezření, pozdravil: „Dobrý den, mistře.“

Porbus se uctivě uklonil a vpustil i mladíka v domnění, že ho přivedl stařec. Staral se o něj tím méně, že novic zůstával v zajetí kouzla, jaké pociťují všichni rození malíři při první návštěvě atelieru, který jim poodkrývá něco z materiálních tajů malby. Atelier mistra Porbuse osvětlovalo okno zasazené v klenbě. Světlo se soustředilo na plátně umístěném na stojanu, zatím netknutém až na dva tři bílé tahy, a nepronikalo až do temných koutů rozlehlé místnosti; několik zbloudilých odlesků však ve stínu rozzařovalo cetku na břiše jezdeckého brnění, visícího na stěně, protínalo pruhem světla vyřezávanou a leštěnou římsu starožitné police se vzácným nádobím či rozsévalo zářící body po zrnité přízi starých, zlatem protkávaných brokátových záclon s velkými lomenými záhyby, které se povalovaly na zemi jako předlohy. Po stolicích a konzolách byly poházeny sádrové modely, fragmenty a torza antických bohyň, láskyplně vyhlazená polibky staletí. Bezpočet skic, studií provedených technikou tří tužek, rudkou nebo perem pokrývalo stěny až ke stropu. Mezi krabičkami na barvy, lahvičkami s olejem a esencemi a převrácenými stoličkami zůstávala jen úzká cestička, kudy se dalo projít pod aureolu vrhanou vysokým oknem, jehož světlo dopadalo přímo na bledou Porbusovu tvář a na slonovinově bílou lebku prapodivného návštěvníka.

Mladíkovu pozornost brzy cele upoutal obraz, jenž se v onom čase nepokojů a revolucí už proslavil a na nějž se chodili dívat někteří z těch tvrdohlavců, jimž vděčíme za to, že během zlých časů udržovali posvátný oheň. Šlo o krásné plátno znázorňující *Marii Egyptskou*, jak se chystá zaplatit za plavbu do Jeruzaléma. Toto mistrovské dílo bylo určeno pro Marii Medicejskou, která je prodala v době bídy.

„Tvá svěťice se mi líbí,“ řekl stařec Porbusovi, „a dal bych ti za ni o deset zlaťáků víc, než nabízí královna. Ale abych se s ní o ten obraz přetahoval? U ďasa, to ne!“

„Přijde vám podařená?“

„Hm, hm,“ zamumlal stařec. „Podařená? Ano i ne. Ta holka není špatně načmáraná, ale nežije. Vy všichni si myslíte, že jste udělali dost, když jste správně nakreslili postavu a všechno dali tam, kam to podle zákonů anatomie patří. Pak ten náčrt vybarvíte tělovou barvou, kterou jste si předem namíchali na paletě, dáváte přitom pozor, aby jedna strana byla tmavší než druhá, a protože občas kouknete na nahou ženu, co před vámi stojí na stolku, myslíte si, že jste napodobili přírodu, namlouváte si, že jste malíři, že jste uloupili Bohu jeho tajemství...! Pchá! Pokud člověk chce být velký básník, nestačí důkladně znát syntax a nedělat gramatické chyby. Jen se na tu svou svěťici podívej, Porbusi. Na první pohled vypadá úžasně, ale při bližší prohlídce si všimneš, že je přilepená na plátně a že by ji člověk nemohl obejít. Je to silueta, která má jen jednu stranu, vykrojený jev, obraz, který se nemůže obrátit ani změnit polohu. Tady mezi tou paží a pozadím obrazu není cítit vzduch. Sice jsi správně zachoval lineární i vzdušnou perspektivu, ale přes všechno to chvályhodné úsilí nemohu uvěřit, že tím krásným tělem proudí teplý dech života. Mám pocit, že kdybych se dotkl toho pevného a oblého

hrdla, studilo by jako mramor! Kdepak, můj milý, pod tou bleudou kůží nepulzuje krev, život nevlévá svou šarlatovou vláhu do žil a vlásčnic, jež se síťovitě proplétají pod jantarově průsvitnou pokožkou spánků a hrudi. Tohle místo se chvěje, ale tohle je naopak nehybné, život a smrt se utkávají v každém detailu; tady je to žena, tady socha, tam zase mrtvola. Tvůj výtvar je neúplný. Dokázal jsi hýčkanému dílu vdechnout jen část své duše. Prometheova pochodně v tvých rukou nejednou zhasla a mnoha míst obrazu se nedotkl nebeský plamen.“

„Ale čím to, můj drahý mistře?“ uctivě se otázal Porbus, zatímco mladík jen stěží přemáhal chuť starce ztlouci.

„To ti hned povím,“ odpověděl stařík. „Nerozhodně jsi kolísal mezi dvěma metodami, mezi kresbou a barvou, mezi trpělivým puntičkářstvím, neústupnou precizností starých německých mistrů a oslepujícím žářem, šťastnou hojností italských malířů. Chtěl jsi napodobit zároveň Hanse Holbeina i Tiziana, Albrechta Dürera i Paola Veroneseho. Nádherná ctižádost, to se ví! Ale jaký je výsledek? Nedosáhl jsi ani přísného půvabu strohosti, ani šalebné magie šerosvitu. Jako když roztavený bronz trhá příliš slabý kadlub, prolomily na tomto místě Tizianovy bohaté, světlé barvy tenký dürerovský obrys, kam jsi je vlil. Jinde zase náčrt odolal a zadržel nádherné překypění benátské palety. Tvá postava není ani dokonale nakreslena, ani dokonale namalována a všude nese stopy této nešťastné váhavosti. Jestliže ses necítil dost silný, abys ve výhni svého génia sloučil oba konkurenční styly, měl sis otevřeně vybrat jeden, nebo druhý, abys docítil jednoty, která napodobuje jednu z podmínek života. Na tvém obraze jsou pravdivé jen střední partie, obrysy jsou falešné, nezavinují se a neslibují, že je něco za nimi. Tady je pravda,“ řekl stařec a ukázal na hrud svěťice. „A taky tady,“ upozornil na místo, kde končilo rameno.

„Ale tady,“ vrátil se doprostřed hrdla, „tady je všechno falešné. Raději to nerozebírejte, byl bys z toho zoufalý.“

Stařec se posadil na stoličku, složil hlavu do dlaní a odmlčel se.

„Mistře,“ oslovil ho Porbus, „a přece jsem to hrdlo pečlivě prostudoval podle skutečnosti. Bohužel však v přírodě existují pravdivé účinky, které na plátně už nepůsobí pravděpodobně...“

„Posláním umění není napodobovat přírodu, ale vyjádřit ji! Nejsi žádný mrzký kopista, ale básník!“ vykřikl vzrušeně stařec a umlčel Porbuse despotickým gestem. „Jinak by sochař mohl jednoduše odlít ženu a měl by po námaze! Ale jen zkus odlít ruku své milenky a polož si ji před sebe – spatříš ohavnou mrtvolu, která se předloze vůbec nepodobá, a budeš se muset uchýlit ke dlátu sochaře, který ti ji sice nezpodobí přesně, ale zato znázorní její pohyb a život. Naším úkolem je vystihnout ducha a duši, tvářnost věcí a bytostí. Účinky! Účinky! Vždyť to jsou jenom vnější projevy života, a ne život sám. Tak třeba ta ruka, když už jsem si ji vzal za příklad, ruka není spojena jen s tělem, nýbrž vyjadřuje a prodlužuje myšlenku a tu je zapotřebí zachytit a přetlumočit. Ani malíř, ani básník, ani sochař nesmějí oddělovat účinek a příčinu, které jsou neoddělitelně propleteny. Tohle je ten opravdový zápas! Mnozí malíři vítězí instinktivně, a přitom nemají ani ponětí o této kardinální otázce umění. Kreslíte ženu, ale nevidíte ji! Tímto způsobem se vám nikdy nepodaří vniknout do tajemství přírody. Aniž si to uvědomujete, reprodukuje vaše ruka model, podle kterého jste malovali u mistra. Nenoříte se až do samých hlubin tvaru, nepronásledujete jej dost láskyplně a vytrvale, když před vámi prchá a kličkuje. Krása je přísná a vzdorovitá, takto se dostihnout nedá; musíte trpělivě vyčkávat, počíhat si na ni a pak ji popadnout a pevně sevřít, abyste ji donutili se vzdát. Tvar je Proteus mnohem nepochopitelnější a úskočnější než Proteus z báje,

teprve po dlouhých bojích ho můžeme přimět, aby nám odhalil svou pravou tvář. Ale vy, vy se spokojujete s první podobou, v níž se vám ukáže, nebo nanejvýš s druhou, třetí. Tak si nepočínají vítězní bojovníci! Tito nepřemožení malíři se nenechávají oklamat všemi těmito vytáčkami, vytrvávají tak dlouho, dokud příroda není přinucena ukázat se ve vši nahotě a ve svém pravém duchu.

Právě tak postupoval Raffael, „prohlásil stařec a smekl černý sametový čepce na znamení úcty, již choval ke králi umění, „jeho drtivá převaha pochází z vnitřního smyslu, který jako by u něj chtěl prolomit tvar. V jeho postavách je tvar tím, čím je pro nás, tlumočnickem myšlenek, pocitů, celé širé poezie. Každá postava je světem pro sebe, portrétem, jehož model se zaskvěl ve vznešeném vidění, zbarvený světlem, přivolaný vnitřním hlasem a obnažený nebeským prstem, jenž v minulosti celého jednoho života odkryl zdroje výrazu. Odíváte své ženy v krásné róby z masa a draperie z vlasů, ale kde je krev, která vyvolává klid nebo vášně, která způsobuje všechny jednotlivé účinky? Tvá světice je brunetka, ale tohle patří blondýně, můj nebohý Porbusi! Předvádíte nám postavy, které jsou jenom bledými, vybarvenými přeludy – a tohle nazýváte malířstvím a uměním. Protože jste namalovali něco, co vypadá víc jako žena než dům, namlouváte si, že jste dosáhli cíle, a celí hrdí na to, že už nemusíte vedle svých výtvorů psát *currus venustus* a *pulcher homo*, „působný vůz“ a „krásný muž“, jak to dělali první malíři, představujete si, jací jste úžasní umělci! Ohó! Tak daleko ještě nejste, kolegáčkové moji, to budete muset spotřebovat ještě hodně tužek a pláten! Jistě, jistě, ženy drží hlavu tímto způsobem, takhle berou do ruky sukni, oči jim malátní a jihnou v takovémto sladce odevzdaném pohledu, stíny řas se jim takto třepetají na tvářích. Je to ono, a není to ono. Co chybí? Úplná maličkost, ale ta maličkost je vším. Máte tam zdání života, ale

nevyjadřujete jeho překypující plnost, ono neuchopitelné *něco*, co je možná duše a co se vznáší nad tělesnou schránkou jako oblak; zkrátka onen květ života, který zachytili Tizian a Raffael. Kdyby člověk vyšel z nejzazšího bodu, kam jste dospěli, možná by maloval znamenitě; jenže vy polevujete příliš brzy. Dav vás obdivuje, pravý znalec se usmívá. Ach Mabusi, můj mistře,“ dodala ta podivná osoba, „jsi zloděj, odnesl sis s sebou život! Ale i tak,“ pokračoval, „je tohle plátno pořád lepší než obrazy toho bídáka Rubense s horami vlámského masa, poprášeného rumělkou, záplavami zrzavých vlasů a s celým tím barevným lomozem. Vy tam aspoň máte barvu, cit a kresbu, tři základní složky umění.“

„Ale vždyť ta světice je překrásná, drahý pane!“ vykřikl mladík, když se probral z hlubokého zasnění. „Tyhle dvě postavy, Marie a převozník, jsou pojaty s jemností, o jaké se může italským mistrům jen zdát. Neznám jediného z nich, kdo by uměl takhle vystihnout lodníkovu nerozhodnost.“

„Tenhle uličník patří k vám?“ zeptal se Porbus starce.

„Ach mistře, omluvte mou troufalost,“ začervenál se novic. „Jsem nikdo, pouhý neškolený čmáral a teprve nedávno jsem dorazil do tohoto města, zdroje všeho vědění.“

„Tak šup, do práce!“ vyzval ho Porbus a podal mu rudku a list papíru.

Neznámý svižně překreslil obrysy *Marie*.

„Vida, vida!“ zvolal stařec. „Vaše jméno?“

Mladík se dole podepsal jménem *Nicolas Poussin*.

„Nu, to není špatné na začátečníka,“ prohlásil ten zvláštní muž, který předtím tak blouznivě řečnil. „Vidím, že před tebou můžeme mluvit o malířství. Nemám ti za zlé, že jsi obdivoval Porbusovu světici. Všichni ji mají za mistrovské dílo a jenom ti, kdo jsou zasvěceni do nejhlubších tajemství umění, dovedou odhalit

její nedostatky. Ale protože si zasloužíš poučení a budeš je schopen pochopit, ukážu ti, jak málo tomu dílu chybí k dokonalosti. Měj oči na stopkách a dávej dobrý pozor, podobnou příležitost už možná nikdy nedostaneš. Porbusi, paletu.“

Porbus šel pro paletu a štětec. Stařík si prudkými, křečovitými pohyby vyhrnul rukávy a uchopil paletu s připravenými barvami, kterou mu podával Porbus; pak mu z rukou spíše vyrval, než vzal hrst štětců všech velikostí a vousy se mu náhle výhruzně zježily jako muži, jenž pocítil neodolatelné svrbění milostné choutky. Zatímco nanášel na štětec barvy, cedil mezi zuby: „Takovéhle odstíny vyhodit z okna i s tím, kdo je namíchal! Jsou odpudivě syrové a falešné – kdo má tímhle malovat?“ Potom začal namáčet špičku štětce do různých hromádek barev s takovou horečnatou energií, že občas proběhl celou jejich škálu rychleji, než varhaník proběhne celý rozsah klaviatury při velikonočním *O filii*.

Porbus a Poussin stáli bez hnutí každý na jedné straně plátna a napjatě na ně upírali zrak.

„Vidiš, mladíku,“ řekl stařec a ani se neotočil, „vidíš, jak dva tři tahy a troška namodralé lazury stačí k tomu, aby se kolem hlavy světice rozproudil vzduch. Vždyť se nebožačka musela v té husté atmosféře dusit! Koukej, jak teď draperie povlává, hned je vidět, že ji nadnáší vánek! Předtím vypadala jako naškrobené a přišpendlené plátno. Všimáš si, jak hedvábný lesk, který jsem teď nanesl na hrud', vystihuje měkkou poddajnost dívčí pleti a jak odstín namíchaný z červené hnědi a páleného okru rozehřívá ten šedivě chladný stín, kde krev tuhla, místo aby obíhala? Chlapče, chlapče, co ti tady ukazuju, to tě nikdo jiný nenaučí. Jen Mabuse znal tajemství, jak vdechnout postavám život. Mabuse měl jediného žáka a to jsem já! Já žádného neměl a už jsem starý. Jsi dost chápavý, abys z toho, co jsi už viděl, vytušil zbytek.“

Zatímco hovořil, vylepšoval ten prazvláštní stařec všechny části plátna: tady dva tahy štětcem, tady jediný, ale vždy s takovým citem, že výsledkem byl skoro nový obraz, ovšem obraz prosáklý světlem. Pracoval s tak horlivým zápalem, že se mu na holém čele perli pot; ruce se mu jenom míhaly, a to pohyby tak netrpělivými a trhanými, až se mladému Poussinovi zdálo, že starcovo tělo posedl nějaký démon a hýbe jím proti jeho vůli. Nadpřirozený lesk očí a křečovitě pohyby, které jako by svědčily o probíhajícím zápasu, dodávaly této domněnce zdání pravděpodobnosti, které muselo mocně zapůsobit na mladistvou obrazotvornost začínajícího malíře.

Stařec nepřestával povídat: „Plesk, plesk, plesk! Takhle se na to musí, chlapecku! No tak, mé milé štětce, přihřejte mi ten ledový odstín! Hurá do toho! Ťuk, ťuk, ťuk!“ Tak mluvil a vléval teplo do míst, která mu připadala neživotná, několika barevnými skvrnami odstraňoval rozdíly v temperamentu a obnovoval jednotu tónování, jakou vyžadovala plamenná Egypťanka.

„Vidíš, chlapče, počítá se jen poslední tah. Porbus jich udělal sto, já jenom jeden. Nikoho nezajímá, co je vespod. To si zapiš za uši!“

Konečně se ten démon zastavil, obrátil se k Porbusovi s Poussinem, oněmělým úžasem, a řekl jim:

„To se pořád ještě nevyrovná mé *Krásné hašteřilce*, ale už by se pod to člověk mohl podepsat. Ano, já bych se pod to podepsal,“ dodal. Pak vstal, vzal zrcátko a chvíli si v něm dílo prohlížel.

„A teď se pojďme naobědvat!“ navrhl. „Zvu vás oba k sobě. Mám uzenou kýtu a dobré víno! Co říkáte? Časy jsou zlé, ale co je nám do toho – popovídáme si o malířství! V tom nám nikdo nemůže zabránit. A tenhle chlapík,“ dodal a poklepal Poussinovi na rameno, „ten má talent.“

Tu si stařec povšiml chatrné Normandřanovy halenky, vzal z opasku kožený váček, chvíli se v něm hrabal, vytáhl dva zlatáky a podal mu je se slovy: „Koupím si tvou kresbu.“

„Jen ber,“ vyzval Poussina Porbus, když viděl, jak se mladík chvěje a rudne hanbou; měl v sobě totiž hrdost chudáse. „No tak, vezmi si to, on v tom váčku má výkupné za dva krále!“

Opustili ateliér a zabrání do hovoru o umění došli až ke krásnému dřevěnému domu poblíž mostu Saint-Michel. Ozdoby, klepadlo, okenní rámy a arabesky, vše na tom stavení Poussina ohromilo. Mladý malíř najednou seděl u teplého krbu v rozlehlé síni, před sebou měl stůl prohýbající se pod lákavými pokrmy, a co bylo opravdu neslýchané štěstí, nacházel se ve společnosti dvou velkých umělců, kteří se k němu chovali s neobyčejnou laskavostí.

„Mladíku,“ řekl mu Porbus, když zpozoroval, jak Poussin užasle hledí na jeden obraz, „neprohlížejte si to plátno příliš usilovně, propadl byste beznaději.“

Byl to Mabuseho *Adam*, obraz, který umělec namaloval, aby se dostal z vězení, kde jej dlouho drželi jeho věřitelé. Ta postava opravdu vyvolávala tak mocné zdání skutečnosti, že Nicolas Poussin pomalu začínal chápat pravý význam starcových zmatených slov. Stařec se na obraz díval spokojeně, ale bez nadšení a jako by říkal: „Svedl jsem něco lepšího!“

„Je v tom život,“ prohlásil, „můj nebohý mistr se tady opravdu překonal; ale pozadí pořád ještě není dost pravdivé. Muž je opravdu živý – jako by měl každou chvíli vstát a vykročit k nám. Ale není tam vzduch, nebe, vítr, který dýcháme, vidíme a cítíme. A navíc je tenhle Adam pouhý člověk! Ale jediný člověk, jenž vyšel bezprostředně z Božích rukou, v sobě musel mít něco božského, co tady chybí. Mabuse to sám roztrpčeně říkával, když zrovna nebyl opilý.“

Poussin zvědavýma očima neklidně těkal mezi starcem a Porbusem. Přistoupil k Porbusovi, jako by se chtěl zeptat na jméno jejich hostitele; malíř si však s tajemným výrazem přiložil prst na ústa, a tak mladík přemohl zvědavost a zachoval mlčení v naději, že starcova totožnost dříve nebo později nějak vyjde najevo. Jeho bohatství a nadání sdostatek dosvědčovala úcta, již mu prokazoval Porbus, a podivuhodné poklady navršené v této síni.

Když Poussin na tmavém dubovém obložení spatřil nádherný portrét ženy, zvolal: „To je ale krásný Giorgione!“

„Kdepak!“ odpověděl stařec. „Díváte se na jednu z mých prvních mazanic!“

„Propána! Tak to musím být u samotného boha malířství,“ řekl Poussin prostoduše.

Stařec se usmál jako někdo, kdo je na podobnou chválu dávno zvyklý.

„Mistře Frenhofere!“ ozval se Porbus. „Nemohl byste mi obstarat trochu vašeho dobrého rýnského?“

„Pošlu ti dva sudy,“ odpověděl stařec. „Jeden, abych se ti odměnil za potěšení, že jsem si dnes ráno mohl prohlédnout tvou krásnou hřišnici, a druhý na důkaz přátelství.“

„Ach! Kdybych jen nebyl pořád churavý,“ ujal se znovu slova Porbus, „a kdybyste byl tak hodný a ukázal mi svou *Krásnou hašteřilku*, věřím, že bych dokázal namalovat velký, rozmáchlý a hluboký obraz, s postavami v životní velikosti.“

„Ukázat své dílo!“ vykřikl stařec vzrušeně. „Nic takového, ještě je musím zdokonalit. Včera večer jsem si myslel, že už je hotové. Oči měla vlhké, tělo se jí dmulo, copy jí vlály. Dýchala! Ale i když jsem našel způsob, jak na ploché plátno přenést plastičnost a oblost přírody, dnes ráno, za denního světla, jsem si uvědomil svůj omyl. Ach! Abych dosáhl tohoto velkolepého výsledku, zevrubně

jsem studoval velké mistry barvy, vrstvu po vrstvě jsem analyzoval plátna krále světla Tiziana a stejně jako tento svrchovaný umělec jsem postavu nejprve načrtl světlými odstíny, měkce a plným štětcem – neboť stín je pouhý druhotný jev, to si dobře zapamatuj, chlapče! Pak jsem se dal znovu do díla a lazurami a polotóny, kterým jsem stále více ubíral na průhlednosti, jsem znázornil ty nejsytější stíny, tu nejhlubší čern. Stíny obyčejných malířů jsou totiž jiné povahy než jejich jasné tóny; je v nich dřevo, bronz, zkrátka co vás napadne, jenom ne tělo. Člověk cítí, že kdyby se jejich postava pohnula, stinná místa by se nevyjasnila. Těhle chyby se dopustili i mnozí z nejslavnějších malířů, ale já jsem se jí dokázal vyvarovat, neboť u mě bělost prosvítá i pod těmi nejméně průhlednými stíny. Nepočínal jsem si jako dav nevzdělců, kteří si myslí, že kreslí správně, když jsou jejich linie úzkostlivě čisté, a nezvýrazňoval jsem všechny anatomické detaily tvrdými konturami – protože lidské tělo nekončí liniemi. V tomto směru se sochaři mohou přiblížit pravdě víc než my malíři. Příroda se skládá ze samých okrouhlých tvarů, které se do sebe zavínají. Kresba přísně vzato neexistuje! Nesmějte se, mladíku! Tento výrok vám může připadat zvláštní, ale jednoho dne pochopíte jeho důvody. Linie jsou prostředek, jak si člověk uvědomuje účinek světla na předměty. Ale v přírodě, kde je všechno plné, linie neexistují. Kreslíme tím, že modelujeme: takto vydělujeme věci z prostředí, kde se nacházejí. Tělesa se ukazují jen skrze rozložení světla! Proto jsem nedal figuře pevné obrysy a místo toho jsem přes kontury rozestřel oblak světlých a teplých polotónů, takže se nedá přesně ukázat na místo, kde se obrysy stýkají s pozadím. Zblízka tato práce působí mdle, jako by postrádala přesnost, ale když ustoupíte o dva kroky, všechno se zpevňuje, vystupuje a zvýrazňuje; tělo se zakulacuje, tvary se oddělují od pozadí a proudí kolem nich vzduch. Přesto pořád

nejsem spokojený, mám pochybnosti. Možná by bylo lepší vůbec nekreslit obrysy a místo toho začít zprostředka, namalovat nejprve nejsvětější místa a potom přejít k tmavším plochám. Nepostupuje právě takto slunce, ten božský malíř vesmíru? Ach přírodo, unika-vá přírodo, jak se ti dostat na kobytku? Tak to vidíte, přílišné vě-dění vede stejně jako neznalost k negaci. Pochybuji o svém díle!“

Stařec se na okamžik odmlčel a pak pokračoval: „Pracuji na tom už deset let, mladý muži. Ale co to je, nějakých krátkých deset let, když člověk svádí boj s přírodou? Nevíme, jak dlouho trvalo vel-kému Pygmalionovi, než vytvořil jedinou sochu, která chodila!“

Stařec upadl do hlubokého zadumání a s očima upřenýma do prázdna si mechanicky pohrával s nožem.

„Teď rozmlouvá se svým *duchem*,“ zašepтал Porbus.

Když Poussin uslyšel toto slovo, cítil, jak se jej zmocňuje nevy-světlitelná zvědavost umělce. Ten stařec s bílýma očima, zároveň pozorný a otupělý, se pro něj stal něčím víc než člověkem, připá-dal mu jako nadpozemský duch, obývající neznámou sféru. Vy-volával v duši tisíce zmatených myšlenek. Takový duchovní jev, jakým je tento druh fascinace, se nedá slovy vůbec vylíčit, stejně jako nelze tlumočit vyhnancovo pohnutí nad písní, která mu při-pomíná vlast. Starcovo ostentativní pohrdání krásnými umělec-kými výtvary, jeho bohatství, manýry, Porbusova úcta k němu, ono dílo, které bylo tak dlouho drženo v tajnosti, dílo trpělivosti a jistě dílo geniální, pokud lze soudit podle hlavy svaté Panny, kte-rou mladý Poussin tak upřímně obdivoval, která zůstávala krás-ná i vedle Mabuseho *Adama* a svědčila o svrchovaném umu jed-noho z velikánů malířství: všechno na tomto muži překračovalo meze lidské přirozenosti. Jak se Poussin díval na tu nadpřiroze-nou bytost, jeho bohatá představivost v ní dokázala jasně a takřka hmatatelně postřehnout dokonalý obraz umělecké přirozenosti, té

bláznivé přirozenosti, jíž je svěřeno tolik sil a která je příliš často zneužívá, když zavádí chladný rozum, měšťany i některé milovníky umění na nekonečné kamenité stezky, kde pro ně nic není, zatímco ona sama, ta ztřeštěná a rozmariná dívka s bílými křídly, tam objevuje epopeje, zámky, umělecká díla. Přirozenost posměvačná i laskavá, plodná i chudá! V očích nadšeného Poussina se ten stařec náhlou proměnou stal Uměním samotným, se všemi jeho tajnostmi, vzněty a přeludy.

„Ano, můj drahý Porbusi,“ promluvil opět Frenhofer, „jedna věc mi pořád chybí. Dosud se mi nepodařilo najít ženu bez sebemenší poskvrnky, s tělem dokonale ladných obrysů, s pletí... Ale kde ji najít živou,“ sám se přerušil, „tuhle nepolapitelnou Venuši antických umělců? Tak často ji hledáme, ale nacházíme jen tu a tam nějaký úlomek její krásy. Ach, dal bych celé jmění, jen abych jednou, na okamžik, mohl zahlédnout božskou, dokonalou přirozenost, zkrátka ideál! Šel bych za tebou třeba do tvého předpekli, nebeská krásu, jako Orfeus bych sestoupil do pekel umění, abych odtamtud přinesl život.“

„Můžeme jít,“ řekl Porbus Poussinovi, „už nás neslyší, nevidí!“

„Pojďme do jeho ateliéru,“ navrhl užaslý mladík.

„Ó, ten starý lišák ho uměl zabezpečit před vetřelci. Jeho poklady jsou příliš dobře stráženy, nedá se k nim dostat. Nečekal jsem, až to napadne vás, abych se pokusil o útok na tajemství.“

„Opravdu se tu tedy skrývá nějaké tajemství?“

„Ano,“ odvětil Porbus. „Starý Frenhofer je jediný žák, jehož byl Mabuse ochotný učit. Stal se jeho přítelem, zachráncem a otcem a obětoval většinu svých pokladů na ukojení jeho vášni. Na oplátku mu Mabuse odkázal tajemství, jak dát malbě plastičnost, jak vdechnout postavám onen neobyčejný život, onu přírodní plnost, která malíře věčně dovádí k zoufalství. Ale on tak dobře věděl, jak

na to, že když jednoho dne prodal a propil květovaný damašek, do něhož se měl obléct při slavnostním přijetí Karla V., doprovodil tam svého patrona v šatech z papíru, pomalovaných jako damašek. Císař se podívoval zvláštnímu lesku té látky a už ji chtěl ochránci starého opilce pochválit, když tu na podvod přišel. Frenhofer je muž zapálený pro naše umění, vidí výš a dál než ostatní malíři. Hluboce přemítal o barvě a o absolutní pravdě linie, ale v důsledku svých bádání začal pochybovat o samotném jejich předmětu. Chvillemi propadá malomyslnosti a to pak prohlašuje, že kresba neexistuje a že čarami lze znázornit jen geometrické obrazce. Ale v tom se úplně mylí, protože pomocí čar a černě, což není barva, lze vytvořit postavu. To dokazuje, že naše umění se stejně jako příroda skládá z nekonečného počtu prvků; kresba poskytuje kostru a barva je život, ale život bez kostry je ještě méně úplný než kostra bez života. Ale tohle všechno není nic proti jiné velké pravdě: totiž že praxe a pozorování jsou u malíře vším, a když se rozumování a poezie dostanou do sporu se štetci, zmocní se člověka pochybnosti jako našeho starocha, který je právě tak blázen jako umělec. Je to úžasný malíř, ale měl tu smůlu, že se narodil bohatý, což jeho duchu umožnilo bezcílně bloudit. Nebuďte jako on a pracujte! Malíři smejí přemítat jen se štětcem v ruce.“

„Dostaneme se tam,“ vykřikl Poussin, který už Porbuse neposlouchal, všechno mu bylo jasné.

Porbus se usmál nad nadšením mladého neznámého, rozloučil se s ním a pozval jej, ať ho někdy navštíví.

Nicolas Poussin se zvolna vrátil do ulice Harpe a v zamyšlení minul skromný hostinec, kde bydlel. Vrátil se, neklidně vyběhl po chatrných schodech a vstoupil do místnůstky pod střechou s hrázděným štítem, tímto prostým a lehounkým příkrovem domů staré Paříže. U jediného, tmavého okna světnice byla dívka. Jen co

uslyšela šramot u dveří, v milostném roztoužení se prudce vztyčila; poznala malíře podle způsobu, jak vzal za petlici.

„Co se děje?“ zeptala se ho.

„Děje, děje,“ zajíkal se radostí, „děje se to, že jsem si začal připadat jako malíř! Až doteď jsem o sobě pochyboval, ale dnes ráno jsem v sebe uvěřil. Mám na to, abych se stal velikánem! Gillette, láska moje, budeme bohatí a šťastní! V těchto štětcích je zlato.“

Ale najednou se odmlčel. Jeho vážná a živá tvář se zachmuřila, když srovnal nesmírnost svých nadějí se svými chudými prostředky. Na stěnách visely obyčejné papíry s tužkovými skicami. Neměl ani čtyři pořádná plátna. Barvy tehdy byly drahé a paleta chudého šlechtice zela prázdnotou. Uprostřed vši té bídy v sobě cítil nevyčerpatelné bohatství srdce a překypujícího, dravého génia. Do Paříže ho přivedl některý z jeho šlechtických přátel anebo možná jeho vlastní nadání a brzy si tam našel milenkou, jednu z těch vznešených a šlechtných duší, které trpí po boku velikánů, sdílí s nimi jejich chudobu a snaží se pochopit jejich vrtochy, ženu nebojácnou v lásce i bídě, jako se jiné nebojí žít v přepychu a honosit se svou bezcitností. Úsměv hrající na jejích rtech pozlacoval jejich podkrovní světničku a soupeřil s jasnem nebe. Slunce nesvítilo vždy, zato ona tu byla pořád, pohlcená svou vášní, připoutaná ke svému štěstí a utrpení, a utěšovala génia, jenž zprvu oplýval láskou – dokud nevníkl do tajů umění.

„Poslyš, Gillette, pojď sem.“

Dívka poslušně a zvesela skočila malíři na klín. Byla krása sama, líbezná jako jaro, ozdobená všemi ženskými půvaby a jako ozářená ohněm krásné duše.

„Ach Bože,“ vykřikl, „nikdy se neodhodlám jí říct...“

„Tajemství?“ zpozorněla. „Chci ho znát!“

Poussin zůstával zahloubaný.